

ANTONIN ARTAUD

(1896 – 1948)

25. února 2016 – Pavel Trtílek

- nejvýznamnější meziválečný „avantgardista“, reformátor, vizionář...
- cítil v divadle spásu světa (Evropa je postižena nemocnou civilizací, divadlo ji může uzdravit)
- návrat divadla k rituálu (teatralita dávných obřadů)
- opouštění divadelních tradic
- v očích současníků „bláznivý klaun“
- po 2. sv. válce zlom (satisfakce)...
- ...ve Francii dodnes adorován

Antonin Artaud

- nar. 4. září 1896 (Marseille)
- vl. jm. Antoine Marie-Joseph Artaud
- první autorské pokusy zničeny (poezie)
- 1917 mobilizován (záhy propuštěn)
- do 1920 léčen v ústavech pro duševní zdvojení:
 - „být vlastním svědkem“
 - *„Trpím strašnou nemocí ducha. Když se něčeho dotýkám, nevnímám, že bych to byl já – ale že je to nějaká úmyslná překážka a mám přitom pocit, že jsem jenom kostra, tělo sedřené z kůže a masa.“*
 - pocit, že slova nejsou schopna vyjádřit naše myšlení

- 1920 poslán do **Paříže**
 - v uměleckém prostředí získal přezdívku „Kníže Artaud“
 - němé filmové role (v produkci jeho strýce), psal recenze, maloval...
- 1921 herecký debut v divadle (Théâtre de l'Œuvre)
- 1927 působí rozpaky výkonem v roli Marata ve znamenitém filmu *Napoleon* (viz foto)
- 1928 exceluje v roli kněze ve filmu *Utrpení panny Orleánské (La Passion de Jean d'Arc)*

Utrpení panny Orleánské (1928)

- **Hrátky nebes** (básnická sbírka, 1923)
- 1923 – herec, scénograf, technik v divadle **Atelier** (šéfem byl Charles Dullin), nejlepší období A. života
- 1924 – **Comédie des Champs-Élysées**
- *„Divadlo není hra na skutečnost – má vlastní realitu odlišnou od žité reality.“*
- popis Artaudova herectví ve 20. letech:
 - *„Jako herec byl úspěšný v rolích postav vyšinutých, rozdvojených, záhadných a tajemných. Měl-li ovšem vytvořit figuru neproblematickou, pak zklamával.“*
 - exceloval v roli krále Basilia (Calderonův *Život je sen*) a věštce Teresia (Cocteauova adaptace *Atigony*)

Artaudův návrh kostýmu
pro divadlo Atelier (1922)

Artaud coby divadelní herec

Vývoj dekorace (1. teoretická stať, 1924):

- vydána časopisecky
- dekorace však až druhořadá
- primární jsou požadavky na **obrodu divadla**:
 - 1) proti divadlu podřízenému literatuře
 - 2) proti avantgardnímu heslu „zdivadelnit divadlo“
- chtěl „znovuobjevit život divadla, zbavit ho iluzivnosti“
 - navázat na doby, kdy si divadlo nehrálo na život (jako v realismu či naturalismu), ale kdy skutečně žilo: předkřesťanské náboženské obřady a rituály
 - motto: „Divadlo je třeba zbavit divadla.“ (předvádí vše jako dokončené a minulé, oddělené od diváků)
 - divák se nemá chodit dívat, nýbrž podílet se, stát se součástí akce (jako klauni v cirkuse)
 - nutnost proměny divadelních budov

- 1924 – ustala finanční podpora rodiny (smrt otce), období nouze (přespával v hledišti či v zákulisí)
- rozkol s psychiatrem, zhoršení duševního stavu
 - pociťuje se jako hluboká a temná propast, na jejímž dně je kdesi v temnotě ponořen a skryt on pravý, skutečný, nepoznaný a vnímaný jen matně z velké dálky...
- zanechal herectví
- člen **surrealistické skupiny** (Breton, Aragon)
 - vedl časopis *Surrealistická revoluce*
 - 1925 šéf Kanceláře surrealistů
 - texty a otevřené dopisy proti papeži, rektorům či psychiatrům, naopak podpora dalajlámy a buddhistických škol
 - vyloučen ze Surrealistické skupiny (odmítl vstoupit do Komunistické strany)

LA RÉVOLUTION SURREALISTE

LE PASSE

přebal časopisu
Surrealistická revoluce
(číslo editováno Artaudem)

SOMMAIRE

Une lettre : E. Goguetbach,

TEXTES SURREALISTES :

Pierre Brasseur, Raymond Queneau, Paul Eluard,
Désiré Sauréan, Morny de Beatty.

POÈMES :

Giorgio de Chirico, Michel Leiris, Paul Eluard,
Robert Desnos, Marco Rostich, Pierre Brasseur.

RÊVES :

Michel Leiris, Max Morise,
Désobéissance de la Vie : Jacques Barin.
Le Vampire : F. N.
Lettre aux voyantes : André Breton.

Nouvelle lettre sur moi-même : Antonin Artaud,
Cos animaux de la famille : Bessie Price.

CHRONIQUES :

Au bout du quel les arts décoratifs :
Louis Aragon.

Le Paradis perdu : Robert Desnos,
Léon Trotsky : Lénine : André Breton.
Pierre de Massot : Saint-Just : Paul Eluard.
Revue de la Presse : P. Eluard et B. Péret.
Correspondance, etc.

ILLUSTRATIONS :

Giorgio de Chirico, Max Ernst, André Masson,
Joan Miró, Picasso, etc.

ADMINISTRATION : 42, Rue Fontaine, PARIS (IXe)

ABONNEMENT,
les 12 Numéros :
France : 45 francs
Étranger : 55 francs

Dépositaire général : Librairie GALLIMARD
15, Boulevard Raspail, 15
PARIS (VIIe)

LE NUMÉRO :
France : 4 francs
Étranger : 5 francs

- Studie ze 2. pol. 20. let – netýkají se jen umění:
 - **Postavení těla**
 - **O sebevraždě**
 - **Pupek předpeklí**
 - **Nervoměr**
 - **Umění a smrt**
- **stěžejní témata:**
 - dichotomie těla a ducha, já vězněné v hmotném těle (svědectví „sebe sama“)
 - komunikační nedostatečnost řeči – oproti divadlu, které kromě slov používá gesta, pohyby, zvuky, barvy, tvary...
 - „Když žiju, necítím, že žiju. Ale když hraju divadlo, pak cítím, že existuji.“
 - revolta proti Comédie-Française („hampejz pro labužníky“), ale i proti avantgardě (z „divadelní řeči“ udělala mluvení na jevišti)

- 1925 – **Manifest divadla Alfreda Jarryho:**
 - manifest sepsaný spolu s **Rogerem Vitracem** a **Robertem Aronem** (publikováno časopisecky)
 - divadlo ztratilo kontakt s realitou, stagnuje
 - je obrazem doby s rozvrácenými hodnotami
 - návrh proměny divadla:
 - vrátit divadlu **opravdovost** (učinit z něj analogii ke skutečnému životu, nikoli jeho nápodobu)
 - do divadla se má chodit jako k „chirurgovi či zubaři“ (je to vážné, budete zasaženi, avšak přežijete...)
- 1926: založil surrealistické Divadlo Alfred Jarry

Divadlo Alfred Jarry

- pokus vrátit divadlu kontakt s realitou a divákem
- potíže sehnat herce i finance
- 1. večer: *Tajnosti lásky* (Vitrac), *Vyprahlé lůno aneb Šílená matka* (Artaud)
- poslední večer: *Viktor aneb Dítka u moci* (Vitrac)
- jen 2 sezony (4 inscenace, každá s jedinou reprízou):
 1. premiéra 1927, poslední 1929
 - Artaud rozvíjí své požadavky obrody divadla v programech k těmto inscenacím (např.: na jevišti se nemá „hrát o životě“ – divadlo samo je součást života, divák má odcházet otřesen a obrácen do nitra, uvržen do nejistoty hledání sebe sama...)

Artaudova citace z programu k jedné z inscenací Divadla A. Jarry:

„Současné divadlo představuje život, snaží se nám dekoracemi a světly více či méně realistickými obnovit obyčejnou životní pravdu, anebo pěstuje iluzi, což je ještě horší. Nic není méně schopno nás okouzlit než iluze z falešných rekvizit, z papíru a pomalovaného plátna, kterou nám předvádí moderní scéna. – Divadlo musí být samo sebou a nezápasit s životem [tj. nekonkurovat životu]. V jednoduchém předvedení reálných objektů, v jejich spojení, v jejich řádu, ve vztazích mezi lidským hlasem a světlem je celá skutečnost, která si stačí sama a k svému životu žádnou jinou skutečnost nepotřebuje.“

- po krachu souboru nastává u Artauda období hluboké krize – nepřestával však prahnout po obrodě divadla

1927 – Manifest předčasně zrozeného divadla

- důraz na magický charakter divadla
- snaha najít scénickou řeč, která by jevištními znaky učinila viditelným to, co je v lidské bytosti neviditelné

1931 – O divadle na Bali

- stať je základem jeho pozdějšího přelomového spisu *Divadlo a jeho dvojenec*
- ovlivněno vystoupením **tanečníků z ostrova Bali**, vycházejícím z dávného náboženského obřadu (pařížská koloniální výstava: Artaud bezmezně nadšen)
- řeč slov nahrazena **pohybem** (divadlo beze slov)
- tanec, pantomima, zpěv, výkřiky, masky, kostýmy, hudba, rytmus bubnů, extáze...
- ne „umělá“ inscenace, ale „živoucí“ **obřad** (skutečná podstata divadla, nikoli „ilustrování“ života podle neživé textové předlohy)

1. přednáška na Sorbonně: **Inscenace a metafyzika**

- vzorem je **orientální divadlo**
 - např. jak vyjádří noc evropské divadlo a jak asijské?
- západní divadlo zdegenerovalo v mluvení na jevišti
 - jeviště není stránka s textem, má vlastní jazyk: **fyzickou řeč** (poezie prostoru) určenou smyslům (nikoli raci)
- **slovo** však nemá z jeviště zcela vymizet
 - má být podřízeno divadlu jako v komedii dell'arte

1932 – **Alchymistické divadlo**

- paralela s alchymií
 - snaha proniknout „hmotou“ ke kosmickým principům
- cesta od chaosu k řádu
- odkaz na **eleuzínská mysteria** (živoucí divadlo rituálů, ventilující konflikty základních sil)

1932 – vzniká Artaudova teorie **divadla krutosti**:

Manifest divadla krutosti

- „*Nejde o sadistickou krutost, ale o kosmickou pozici člověka, který byl na svět vržen bez své vůle s jedinou jistotou – jistotou neodvratné smrti. Tedy krutost morální a psychologická.*“
- návrat k **rituálním kořenům**: zrod divadla z mýtů
- duchovní **očista**: prostřednictvím smyslů, katarze
- text (slyšitelná řeč) měl být rovnoprávný s pohybovou složkou (viditelná řeč) – dohromady tzv. **kompletní řeč**
- **hrací prostor**: jeviště má splynout s hledištěm, všude se hraje (mezi diváky, v rozích, na lávkách, ochozech...)
- budovy: hangáry, stodoly, tovární haly, sklady (upravené podle interiéru kostelů či chrámů a svatyní v Tibetu)
- Manifest divadla krutosti byl **špatně pochopen**, vzbudil odpor i výsměch...

Artaudova kresba:
Divadlo krutosti
(1946)

Druhý manifest divadla krutosti

- vysvětlení nepochopeného manifestu DK
- postupy lidového divadla, scénář *Dobytí Mexika*

1933 – 2. přednáška na Sorbonně: **Divadlo a mor**

- paralela mezi účinky divadla a důsledky moru (současné divadlo „hromadně zabíjí“ svou nenaléhavostí), proto potřebuje **očistu**
- divadlo si nemá hrát na skutečnost, ale **stát se skutečností**

Film předčasně zestárlý

- film je „živý“ jen při natáčení, při promítání už je jen zestárlou realitou (neživou iluzí)

Pryč s uměleckými díly

- namířeno proti literatuře

1935 – Ukrutný příběh rodiny Cenci

- tragédie přepracovaná Artaudem podle předlohy P. B. Shellyho
- snaha o naplnění ideje **divadla krutosti**
- asistenti režie: Roger Blin & Jean-Louis Barrault
- publikum nepřátelsky naladěno, inscenace nepřijata (uvedeno jen pár repríz), bankrot...

FOLIES-WAGRAM	THÉÂTRE DES FOLIES-WAGRAM (Dir. André Waller) 35, Avenue Wagram, 35 - Galvani 50-56
GALA	REPRÉSENTATION DE
LES CENCI	G A L A
tragédie	LES CENCI
Prix : 100 Frs	tragédie en quatre actes et dix tableaux d'Antonin Artaud sur un thème de Stendhal et de Shelley
N° 1274	AU PROFIT DU CERCLE FRANÇOIS VILLON
	COMITÉ DE PATRONAGE S. A. R. la Princesse Georges de Grèce, Princesse Edmond de Polignac, Dr Thuyet-Landry, Comte E. de Beaumont
	Le lundi mai, à 9 heures <i>Hardi</i> Tenue de soirée
	ORCHESTRE LOGE CORBEILLE Prix : 100 Frs

vstupenka:

Hardi
Le ~~lundi~~
mai 1935
à 9 heures

Ukrutný příběh rodiny Cenci
(Artaud v roli hraběte Cenciho vpravo)

1936 – Artaud podniká cestu do Mexika

- snaha hledat **živé divadlo**
- zkoumá rituály mexických indiánů kmene **Tarahumara**
- v Mexiku 3 přednášky na univerzitě
- celkový pobyt 9 měsíců

1937 – **Cesta do kraje Tarahumarů**

- o kultuře mexických indiánů kmene Tarahumara
- jejich rituály označil za nejkrásnější podobu divadla (nic nebylo „jenom jako“, vše bylo živoucí)
- „eroticky“ laděný rituál v souvislosti s kaktusem peyotl, pradávňý iniciační obřad: „rituální pantomima“

Sierra Tarahumara

Tarahumarové při provozování prastarých obřadů

hermafroditní kaktus peyotl (rituální kaktus Tarahumarů)

peyotlový šaman (průvodce obřadem)

peyotlová vize

- po návratu frustrace z civilizace, žil z darů, rozchod se snoubenkou (po přednášce na bruselské univerzitě)
- 1937 – odjezd do **Irska**
- snaha zkoumat pozůstatky obřadů Druidů
- bez úspěchu
- zpáteční cesta incident – poté 9 let internován v psychiatrických léčebnách

1938 – **Divadlo a jeho dvojenec** (zásadní dílo)

- dvojník: kopie, duplikát, klon...
- dvojenec: obdoba, zdvojení života, odlišná realita
 - ne snaha o napodobení života jeho „kopírováním“
 - divadlo má být svébytný, **paralelní svět** vytvářející svou vlastní realitu (má být „dvojencem života“), nikoli pouhou nápodobu světa (co by kopie či zobrazení ve smyslu Aristotelovy mimese: napodobení reality)
- **rituální herec** zůstává ve své roli člověka, zároveň však je i obřadním aktérem (tím je „zdvojen“)
- požaduje návrat mýtů a rituální magie
- režisér je mistr obřadu, jenž nerežíruje, ale „uvádí do pohybu souvislosti Přírody“
- obnovení řeči gest a pohybů (viz indické mudry)

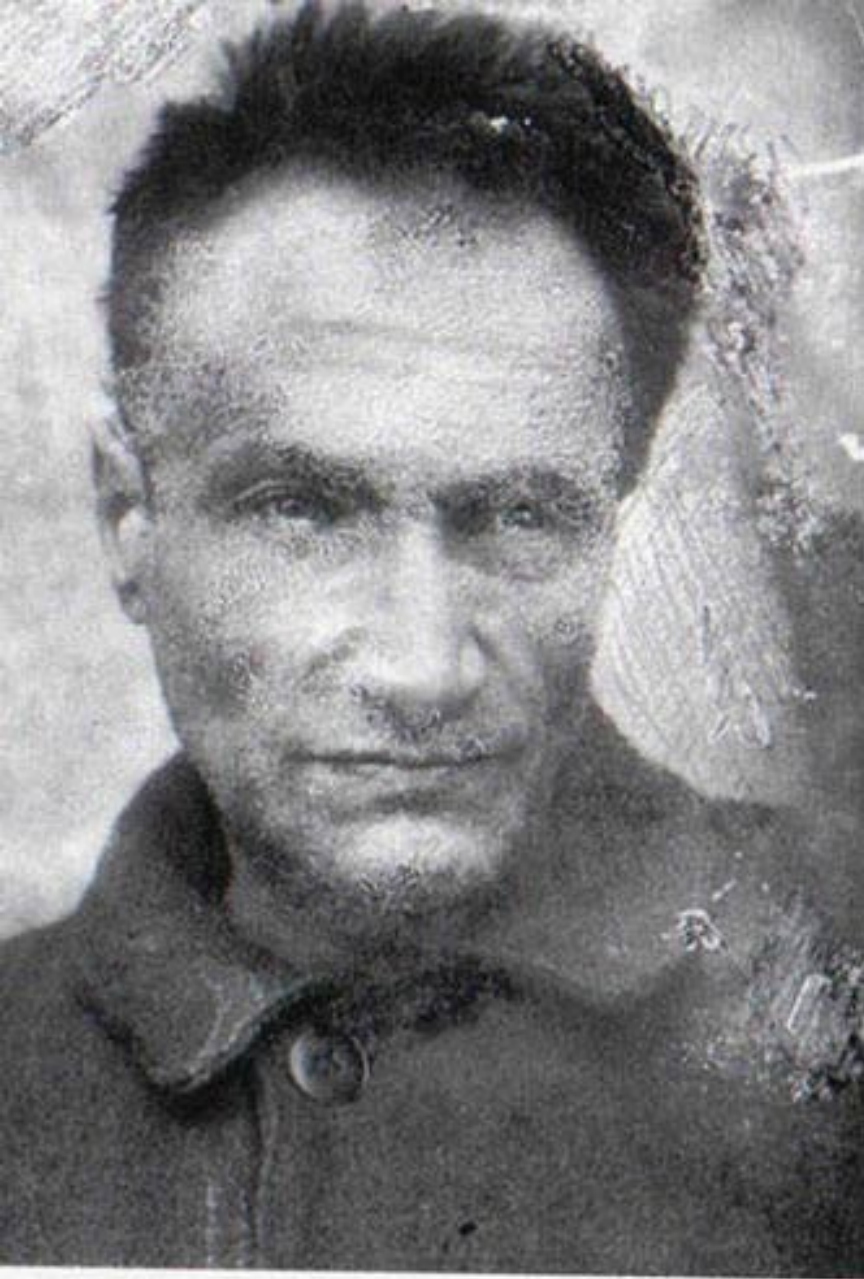
- obsahuje důležitou stať **Citová atletika**
 - proč atletika? ...analogií k závodícímu běžci nebo zápasícímu boxerovi jsou u herce **city** (emoce)
 - výklad o herecké technice, jejíž podstatou jsou emoce:
„Má-li aktér na scéně opravdově jednat, a ne předstírat, musí v sobě vzbudit emoce, které ho k takovému jednání povedou. Na stupni emocionálního prožitku záleží, zda divák vstoupí dovnitř jeho jednání a objeví v divadle vlastní skutečnost.“

1938 – **Divadlo a anatomie**

- nedokončeno, stejně jako chystané turné s připravovanou inscenací podle vlastního textu nazvaného ***Skoncovat s Božím soudem***

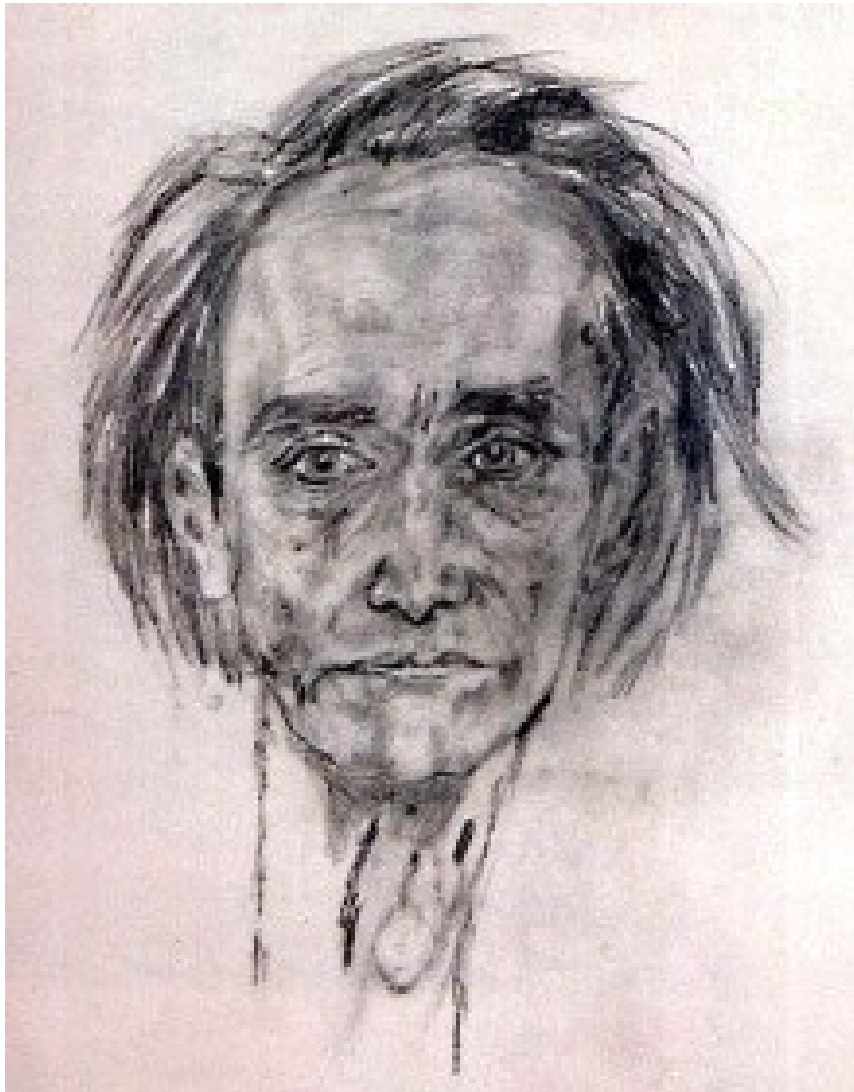

Rodez (kaple ústavu pro choromyslné)

1943 – v ústavu

*Antonin Artaud à Rodez, 11 février 1943,
collection Anne Ferdière*

Artaudovy autoportréty

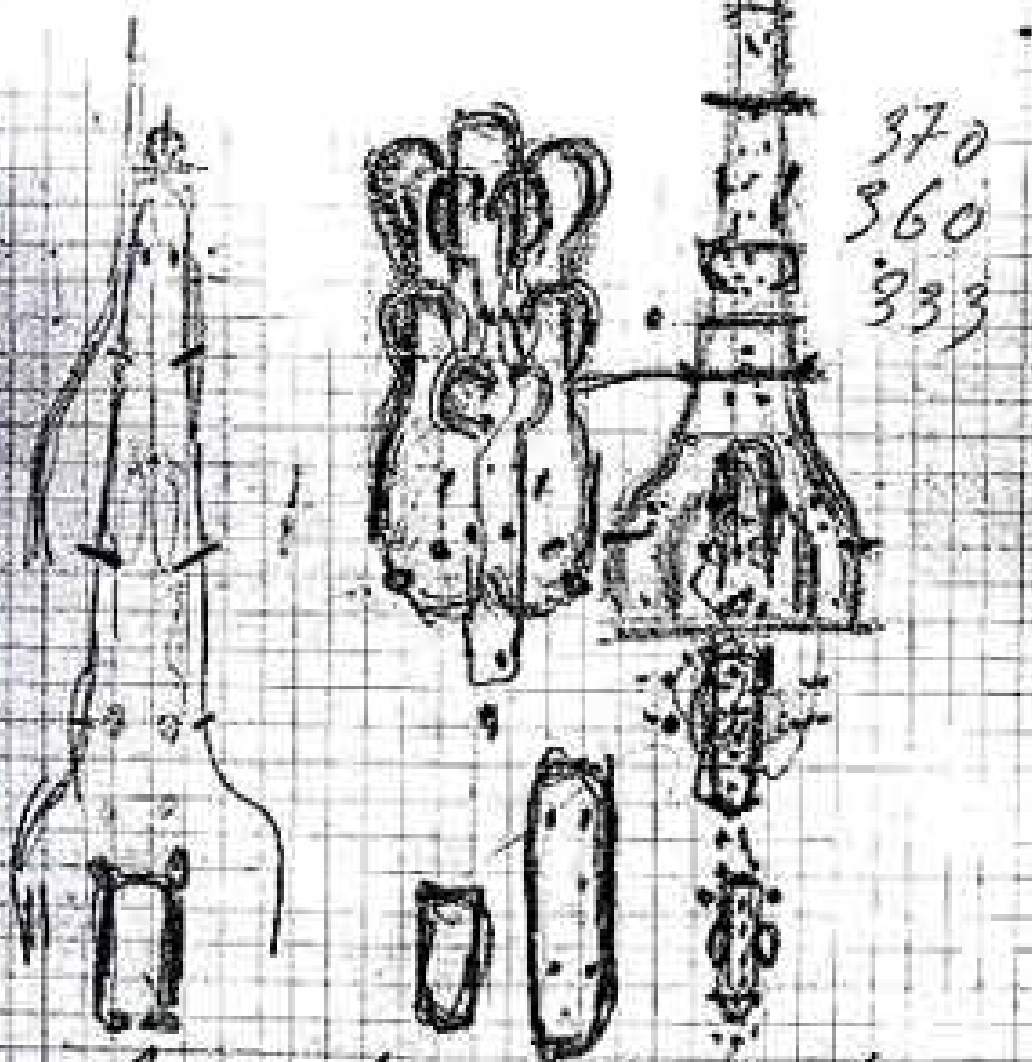
Artaudova
kresba

Le grand revelat. a de
tout le systeme de la
formation de l'homme
sage nous avons de
l'ordre de grace
qu'on ne peut
que le revelat. du
sage et de l'homme

Le ve. peup. me. on
est le facade
de tout. se. pe. re-
vante. l'ite
en me. ille de pe. pe. au
nous a. l'ite. -

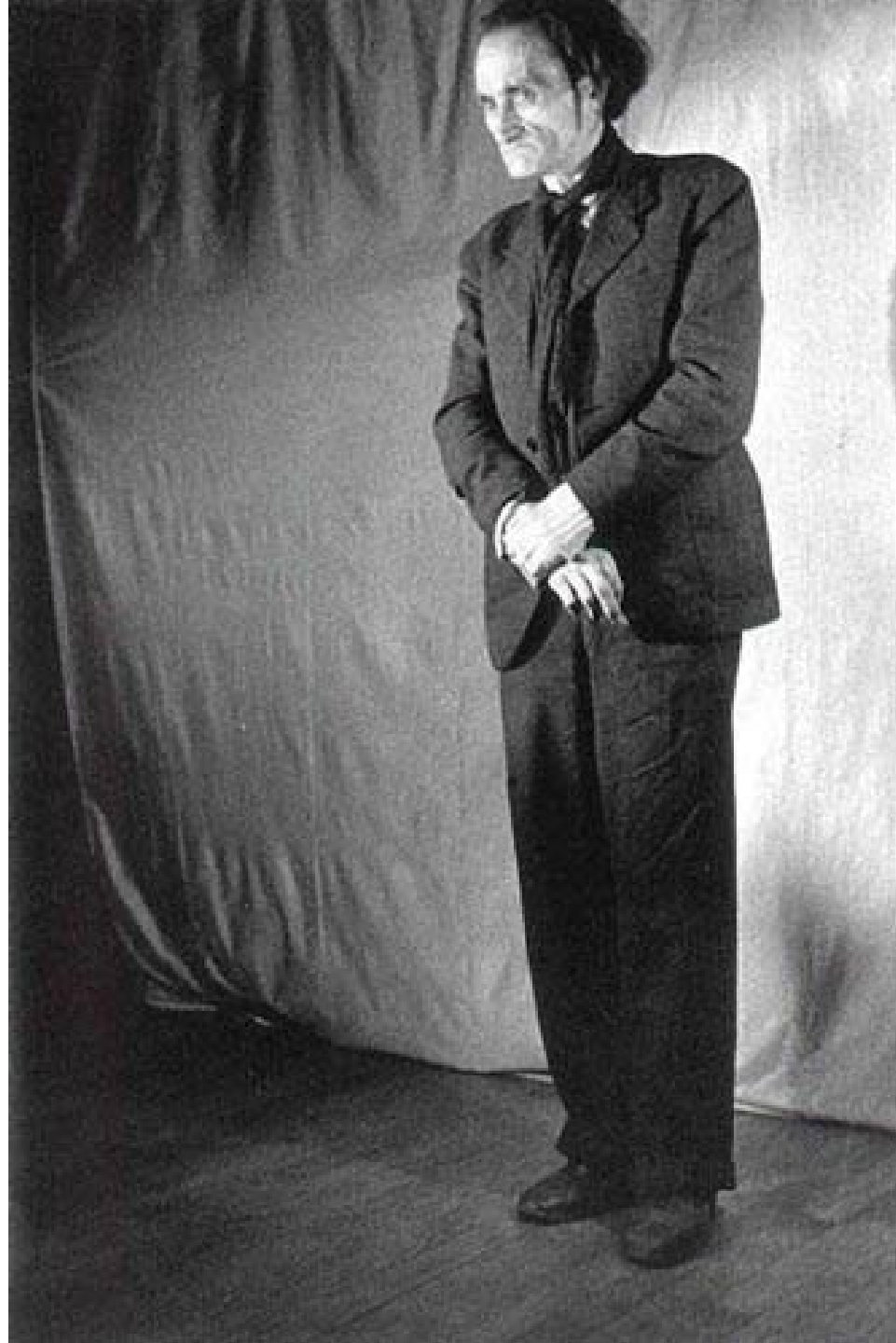
Artaudovy
poznámky

370
360
333

Artaudovy poznámky

Je suis pauvre de secrets
j'ai tellement fait et bûche de
claire substance de la même
et je reviens à la réalité
Je suis pauvre, j'ai tout un jour
à lui, les choses ont tombé
pour jamais. -

po propuštění žil už jen 1 rok (zemřel 4. března 1948)

DOPORUČENÁ LITERATURA:

- Artaud, Antonin – **Divadlo a jeho dvojenec**. Praha, 1994.
- Antonin, Artaud – **Texty**. (3 díly) Praha, 1995 – 2003.
- Kopecký, Jan – **Poslední z prokletých**. Praha, 1994.
- Kopecký, Jan – **Divadlo Antonina Artauda**. Praha, 1987.
- Hyvnar, Jan – **Francouzská divadelní moderna**. Praha, 1996.
- Pötner, Paul – **Experimentální divadlo**. Praha, 1965.
- Vilar, Jean – **Tajemství divadla**. Praha, 1960.